

individuals have strong ability to understand one's own emotions and the emotions of other people, to control the emotional sphere. They can stimulate feelings that can help to inspire experiences that contribute to problem solving. Such people are characterized by self-motivation, risk appetite and perseverance in achieving their goals. It was also revealed that persons with a maximum inclination to adventurism are characterized by a higher level of emotional intelligence than people with a minimal inclination to adventurism.

Keywords: adventurism, emotional intelligence, individual differences.

Подано до редакції 13.12.2013

УДК 378+378.14

Л. П. Пономарюк

СПЕЦИФІКА ПРОФЕСІЙНОЇ ВІДПОВІДАЛЬНОСТІ МОЛОДШИХ МЕДИЧНИХ СПЕЦІАЛІСТІВ

У статті здійснюється аналіз специфіки професійної відповідальності молодших медичних спеціалістів.

Ключові слова: відповідальність, професійна відповідальність, моральна відповідальність, правова відповідальність.

Постановка проблеми. Немає сумніву, що кожна професія накладає відбиток на особистість. Людина може задовольняти свої індивідуальні прагнення і потреби у професійній діяльності тоді, коли займається відповідною професією. Правильно обрана професія надає людині можливість самореалізації, самоактуалізації, оптимального індивідуального розвитку і реалізації всіх потенційних можливостей. А, як відомо, будь-яка професійна діяльність вимагає від людини *відповідальності* за виконання своїх обов'язків, за стосунки з іншими людьми, від чого залежить особиста задоволеність від роботи, позитивна ділова атмосфера, загальний успіх справи.

Аналіз досліджень і публікацій. У сучасних зарубіжних філософських і психологічних дослідженнях проблема моральної відповідальності набуває особливого значення (Д.Бом, А.Камю, А.Маслоу, Е.Фромм та інші вчені). Вчені вважають, що поза людиною відсутня культура і моральна відповідальність, а поза культурою і моральною відповідальністю відсутня людина. У центрі уваги А.Маслоу знаходиться духовно повноцінна особистість, яка керується такими цінностями, як добро, істина, краса, справедливість, досконалість, простота тощо [4]. Е.Фромм стверджує, що сучасна епоха переживає соціальну та духовну кризу, світ втрачає ціннісні орієнтації, тобто превалюють утилітарні цінності над духовними та моральними, а звідси маємо низький рівень духовності та моральної відповідальності [7]. У наш час відповідальність розглядається як особлива властивість суб'єкта соціальних дій, виступає необхідною умовою реалізації його свободи, яка водночас є здійсненням свободи й інших людей, суспільства, країни. Звідси, рівень свободи в кожному окремому випадку визначається ступенем усвідомлення людиною об'єктивних соціальних умов, глибиною розуміння нею особистого обов'язку й особистої відповідальності. Але якщо

особистість підпорядкована здебільшого соціальним інститутам, то її відповідальність найчастіше є незрілою. То ж головною є орієнтація особистості на саму себе, «закон, що виплеканий» усередині себе, звід правил і вимог, за якими людина живе. В активному процесі становлення вона бере на себе відповідальність за своє життя, свій життєвий шлях, своє фахове становлення і зростання. Потреба знайти смисл, мету в житті трансформується у потребу бути відповідальним за події як сьогодення, так і майбутнього, що так чи інакше відображується на стосунках з іншими людьми у буденному і професійному житті, з суспільством, зі світом взагалі. Загалом, стаючи активним суб'єктом діяльності, людина відповідає за свої дії насамперед перед самою собою, як творцем себе й свого життя, виходячи із вищих загальнолюдських ідеалів, цінностей, інтересів [5].

Незважаючи на те, що окреслені проблеми професійної підготовки досліджувались у працях багатьох відомих вчених-педагогів, на сьогодні актуально залишається потреба у вивченні специфіки професійної відповідальності майбутніх молодших медичних спеціалістів на сучасному етапі охорони здоров'я в Україні.

Мета даної статті полягає у визначенні специфіки професійної відповідальності майбутніх молодших медичних спеціалістів.

Виклад основного матеріалу.

Професійне становлення особистості тісно пов'язане зі смисловою регуляцією життєдіяльності людини, яка здійснюється ціннісно-смисловою сферою особистості. Смислова сфера є тією найвищою інстанцією, яка підпорядковує собі всі інші життєві прояви людини, визначає спрямованість її пізнання, вектор становлення окремого індивіда, певної спільноти, суспільства. Тому медичний фахівець, перш ніж прийняти рішення про роботу в медичній сфері, чи-

нить низку дій, що визначають конкретну можливість своїх подальших соціально-професійних дій. Він у такому разі має визначений ступінь інформованості, мотиви, орієнтації у виборі найбільш оптимального, з його погляду, застосування своєї здатності до професійної праці.

Варто зауважити, що через історичні традиції професії до моральних, громадянських і особистісних якостей медичного працівника суспільством завжди висувались більш високі вимоги, аніж до представників інших професій. Багатоманітність професійних ситуацій у лікарняній практиці переводять моральні моделі поведінки медика в категорію об'єктивної необхідності. Реалізація цілісного підходу до хворого, поглиблене розуміння його психологічних особливостей, ставлення до людини як до вищої цінності є неможливими без наявності високого рівня особистісного розвитку, цілісності та гармонійності особистості, моральності самого медичного спеціаліста [1].

Етичні закони і позиції в медицині – це погляди і знання, які наочно інтегрують моральні основи особистості лікаря й загалом лікарювання, теорію і практику стосунків з хворими, суспільством та колегами. При цьому медична етика містить постулати про лікарський обов'язок, слово лікаря, лікарську таємницю, добро і зло, інші моральні та філософські категорії та пріоритети в охороні здоров'я, зокрема *моральну відповідальність* медичного спеціаліста.

Специфіка професійної відповідальності молодшого медичного спеціаліста, насамперед, проявляє себе в особистостях її мотиваційно-емоційної складової як внутрішньої детермінанти діяльності медичного фахівця, що визначає поведінку і діяльність фахівця, передусім на основі усвідомленості, прийняття нею об'єктивного факту залежності життєдіяльності індивіда від суспільних цілей та цінностей. У ній головним є ставлення медичного працівника до обов'язку і наслідків своєї професійної поведінки.

Конкретизуємо основні види відповідальності, властиві молодшим медичним спеціалістам: *моральна відповідальність*, що є глибоким усвідомленням ними моральних основ майбутньої роботи; *професійна відповідальність* як глибоке розуміння ним соціального значення своєї праці, прагнення до постійного вдосконалення професійної майстерності; *правова відповідальність*, що полягає не тільки в особистому ставленні до своїх прав та обов'язків, закріплених законами щодо їх виконання, але й у суворому дотриманні законності; відповідальність за навколишнє середовище.

Відповідальність медичного працівника як явище соціальної, лікувально-діагностичної і насамперед профілактичної практики характеризує певні відношення (соціальні, моральні, правові) між особистістю і суспільством та відповідно проявляється на особистісному й суспільному рівні, набуває особливості в формі особистісної і колективної відповідальності представників медичної професії.

З огляду на це, відповідальність медичних працівників слід розуміти як умову і спосіб реалізації об'єктивних вимог загальнолюдської і професійної моралі, її норм і цінностей та одночасно як міру причетності медика до історичної творчості, суспільного життя, моралі тощо. Відповідальність може бути «внутрішньою» і «зовнішньою», мати позитивну або негативну спрямованість [3]. Внутрішня відповідальність – це обов'язок перед собою, перед власною совістю за пошук і здійснення смислів свого життя. З категорією внутрішньої відповідальності тісно пов'язана категорія «свободи для», суть якої – забезпечення суб'єкта ресурсами для подолання зовнішніх та внутрішніх перешкод на шляху реалізації бажань і прагнень особи. За суб'єктом відповідальності визнається творче ставлення до своєї діяльності, здатність передбачати результати своїх діянь та відповідати за їх наслідки, усвідомлена необхідність погоджувати й творчо направляти свою поведінку в інтересах суспільства [2]. Тому внутрішня відповідальність свідчить про наявність *совісті*, без якої неможливі ні самовиховання, ні самовдосконалення особистості. Совість є ядром моральної свідомості, своєрідним гарантом інтуїтивного відбору найвищих буттєвих цінностей [6;8]. Довгий час це поняття визначалося як здатність особистості контролювати поведінку відповідно до суспільних вимог, зовнішнього обов'язку, яка пов'язана з прагненням людини виглядати у вигідному світлі в очах навколишніх і відповідати прийнятним у даному оточенні нормам і правилам. Між тим, прогресивним є тлумачення совісті, відповідно якому вона є не що інше як співвіднесення вчинків «закону, що живе в нас» (вислів І.Канта).

На нашу думку, в моральному образі медичного працівника мають переважати такі особистісні якості, як стриманість, витримка, уміння володіти собою в найскладніших і навіть непередбачуваних ситуаціях. Він має дорожити своєю найгуманнішою професією, уміти достойно поводитися в колективі, проявляти тонкий професійний такт. Істотною особливістю моральної відповідальності молодшого медичного працівника є взаємини між людьми й обов'язки, які випливають з цих взаємин. Медик повинен служити людям і медицині, а не дбати передусім про матеріальні вигоди, гонорари, хабарі. Мірилом людяності людини є її совість. Людина, яка присвятила своє життя медицині, повинна бути твердо переконаною, що лікують не тільки таблетки, ін'єкції та медичні процедури, а й медики зі своїм стилем ставлення до хворих і своїх обов'язків за допомогою сучасних методів лікування.

Таким чином, моральний образ медичного працівника формується в процесі виховання в медика низки основних моральних і ділових якостей. До них належить гуманне ставлення до людей, правдивість і чесність, моральна чистота, простота й скромність в громадському та особистому житті, глибоке усвідомлення громадського обов'язку, добросовісність і самовідданість у праці, велике терпіння і витримка, лю-

бов до своєї професії, до хворої людини. Медичний працівник повинен виявляти максимальну уважність і обережність під час медичних втручань і виконання медичних призначень. Виконуючи втручання, які можуть негативно вплинути на стан пацієнта, молодший медичний спеціаліст повинен передбачити заходи безпеки та профілактичні заходи щодо запобігання ускладненням. Нарешті, ця складова включає свідоме саморегулювання своєї діяльності. Останнє передбачає характеристику соціальної пам'яті та мислення, здатності до творчості в аналізі поведінки, когнітивного стилю розв'язання її проблеми та локусу контролю особистості. Вона невіддільна від процесів моделювання людиною ситуацій відповідальності, вміння аналізувати умови виконання завдань, зобов'язань і норм, контролювати виконання проміжних результатів (способи, час, якість). Медик також зобов'язаний відповідати за всі недоліки, які сталися внаслідок його недбалості, злочинної байдужості, зумисного зловживання. Він повинен вдосконалювати методи боротьби з хворобами, попереджувати пацієнтів, органи влади та суспільство в цілому про екологічну небезпеку, вносити свій вклад в організацію рятувальних служб.

У нашій державі існує нерозривний зв'язок між морально-етичним і правовим регулюванням діяльності медичних працівників. При цьому слід враховувати, що деякі моральні норми медичної діяльності отримали силу закону (лікарська таємниця). Взаємозв'язок морально-етичного й правового регулювання діяльності медичних працівників підтверджується повсякденною практикою органів охорони здоров'я. Аналіз скарг на незадовільне медичне обслуговування показує, що більшість їх пов'язана з недотриманням медичної етики, тобто обумовлена морально-етичними аспектами діяльності медичних працівників.

ЛІТЕРАТУРА

1. Абрамова Г.С. Возрастная психология Текст.: учеб. пособие для студ. вузов / Г.С. Абрамова. — 3-е изд., испр. М.: Изд. центр «Академия», 1998.-672 с.
2. Грядунова Л.И. Социальная ответственность личности в условиях развитого социализма / Л. И. Грядунова. – К.: Вища школа, Головное изд-во, 1979. - 134 С.
3. Гурлева Т. Відповідальність підлітка / Т. Гурлева. – К.: Главник, 2008. – С.128.
4. Маслоу А. Самоактуалізація / Психологія личности. Тексты / А. Маслоу. – М.: Прогресс, 1982. – С. 108 – 118.

REFERENCES

1. Abramova G. S. Age psychology. Text: textbook for students / G. S. Abramova — the 3rd edition. - M.: Ed. center «Academy», 1998. - 672 p.
2. Griadunova L. P. Social responsibility of a personality in conditions of developed socialism / L. P. Griadunova. – K.: Higher school, The main publ. house, 1979. - P. 134.

До професійних вимог молодшого медичного працівника належить творчий підхід до своїх обов'язків, уміння швидко орієнтуватися в ситуації, безперервно вдосконалювати свої знання та навички, підвищувати свій фаховий рівень. З огляду на це, медичний працівник повинен виконувати свої обов'язки професійно, згідно зі стандартами своєї професійної діяльності, він в міру своєї компетенції повинен надавати невідкладну допомогу кожному пацієнтові. Це, насамперед, оцінювання себе як суб'єкта відповідальної поведінки, що передбачає усвідомлення власної системи ціннісних орієнтацій, потреб, прагнень, намірів, бажань, смислів і мотивів поведінки в конкретній ситуації, а також інтуїтивне відчуття неусвідомлених спонук до відповідальності; свого досвіду, загальної та спеціальної компетентності у ситуаціях відповідальності (вміння, навички, звички тощо); рівня соціальних домагань та очікувань у сфері відповідальної поведінки.

Висновок. Передумовою формування професійної відповідальності є включення людини у професійну діяльність, яка складає множинність функціональних взаємодій фахівця з дійсністю. Звідси об'єктивно необхідним є розуміння відповідальності студента як професійно значимої якості майбутнього фахівця-медика. У медичній діяльності необхідно бути здатним на самостійні рішення і вчинки, брати на себе відповідальність у будь-якій професійній ситуації. Саме тому відповідальність належить до основних якостей у моделях сучасного молодшого медичного спеціаліста.

Подальшого дослідження потребує проблема вивчення професійно важливої якості молодшого медичного спеціаліста – відповідальності в процесі фахової підготовки.

5. Муздыбаев К. Психология ответственности / К. Муздыбаев. - Л.: Наука, 1983. - 240 С.
6. Титаренко Т.М. Нравственное воспитание в семье / Под ред. В.К.Котырло / Т. М. Титаренко. – К.: Рад.шк., 1985. - (Б-ка для родителей). – 95 С.
7. Фромм Э. Психоанализ и этика /Эрих Фромм / Э. Фромм.- М.: Республика,1992. - 412с.
8. Човрій С. Філософсько-педагогічні проблеми совісті // Ментальність. Духовність. Саморозвиток особистості у III-х частинах / С. Чорній. -Ч.І, розділ III-й, К., 1994. - С.572-574.

duniva. – K.: Higher school, The main publ. house, 1979. - P. 134.

3. Gurleva T. Responsibility if a teenager / T. Gurleva. – K.: Glavnik, 2008. – P.128.

4. Maslow A. Self-actualization / Psychology of a personality. Texts / A. Maslow. – М.: Progress, 1982. – P. 108 – 118.

5. Muzdybaiev K. Psychology of responsibility / K. Muzdybaiev. - L.: Science, 1983. - P. 240.

6. Titarenko T. M. Moral education in a family / Ed. V. K. Kotyrlo / T. M. Titarenko. – К.: Sov. school., 1985. – 95 P.

7. Fromm E. Psychoanalysis and ethics / E. Fromm.- М.: Republic, 1992. - 412 p.

8. Chovriy S. Philosophic and pedagogic problems of conscience // Mentality. Spirituality. Personal self-development in III volumes. -V.I, part III, K., 1994. - P. 572-574.

Л. П. Пономарюк

СПЕЦИФИКА ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЛАДШИХ МЕДИЦИНСКИХ СПЕЦИАЛИСТОВ

В статье осуществляется анализ специфики профессиональной ответственности младших медицинских специалистов.

Ключевые слова: ответственность, профессиональная ответственность, моральная ответственность, правовая ответственность.

L. P. Ponomariuk

SPECIFICITY OF PROFESSIONAL RESPONSIBILITY OF JUNIOR MEDICAL SPECIALISTS

The article deals with main types of responsibility of young medical specialists in general and their professional responsibility in particular. There are three basic kinds of medical specialists' responsibility: moral responsibility which can be understood as a deep realization of moral foundations of their future job; professional responsibility as an understanding of social importance of their job, desire for constant perfection of their professional proficiency; and juridical one is understood not only as a personal attitude towards one's own rights and responsibilities, but also as a severe lawfulness; responsibility for the environment. Liability of medical specialists as a phenomenon of social, health-care and prophylactic practice characterizes certain relationship (social, moral and juridical) between a personality and society and accordingly comes out at the personal and social level, and becomes a personal and social responsibility of health-care representatives. To professional requirements of a junior medical specialist one can attribute creative approach to his responsibilities, an ability to orient in an extraordinary situation, to improve his skills and to develop his professional level. A health care specialist has to perform his duties in a proper professional way, according to standards of his professional activity, he has to provide emergency aid to every patient. A prerequisite of forming professional responsibility is inclusion of a person into a professional activity, which is a plurality of functional interaction between a specialist and reality. So it is necessary to understand student's responsibility as a professionally important trait of a future medical specialist. In medical practice one has to be able for independent decisions and deeds, to take responsibility in any situation. That is why responsibility belongs to the main traits of a modern junior medical specialist.

Keywords: responsibility, professional responsibility, moral responsibility, juridical responsibility.

Подано до редакції 12.12.2013